

Ewa Rokicka

POSTAWY POLITYCZNE MŁODZIEŻY SZKOLNEJ I STUDENCKIEJ

Artykuł zawiera omówienie poglądów, ocen i postaw politycznych młodzieży uczącej się. Przedstawia wybrane aspekty świadomości politycznej badanych kategorii w określonym czasie. Postawy wobec polityki stanowią bardzo ważną zmienną pomocniczą w wyjaśnianiu zachowań politycznych jednostek i całych grup społecznych. Wiedza na ich temat pozwala zorientować się w nastrojach społecznych, choć nie wystarcza, aby skutecznie oddziaływać na zachowania. Związek między postawami a zachowaniami nie ma bowiem charakteru bezpośredniego. Postawy stanowią jeden z wielu elementów syndromu motywacyjnego poprzedzającego działania. Innymi, równie ważnymi, elementami tego syndromu mogą być m. in. czynniki sytuacyjne, kontekst społeczny, definicja sytuacji dokonana przez jednostkę. Postawy polityczne kształtują się w procesie, który określany jest mianem socjalizacji politycznej. Polega on na przekazywaniu i przyjmowaniu przez jednostkę w obrębie określonych grup społecznych ustalonych sposobów zachowania, norm, modeli, wartości i postaw wobec polityki oraz pewnego zasobu wiedzy o otaczającej rzeczywistości społeczno-politycznej. Socjalizacja polityczna dokonuje się w instytucjach profesjonalnie zajmujących się wychowaniem, jak również w rozmaitego rodzaju grupach i instytucjach związanych ze wszystkimi dziedzinami życia społeczno-gospodarczego i kulturalnego, które wpływają na jednostkę. Ma miejsce w rodzinie, grupie rówieśniczej, szkole, zakładzie pracy, instytucjach upowszechniających kulturę, organizacjach młodzieżowych, partiach politycznych, stowarzyszeniach społecznych, środkach masowego przekazu, wojsku, kościele. Wymienione instytucje nie stanowią pełnego rejestru. Nie wyczerpują wszystkich elementów składowych środowiska społecz-

nego, w którym przebiega socjalizacja. Jednostki przyjmują postawy wobec polityki również w toku bezpośrednich i pośrednich kontaktów z systemem politycznym, tzn. z jego instytucjami i osobami go reprezentującymi. Ponadto ważnym czynnikiem socjalizacji politycznej mogą być aktualne wydarzenia polityczne. Wielu autorów w tym ostatnim czynniku dostrzega potencjalne źródło zmiany poglądów i postaw, jak również przyczynę różnic międzypokoleniowych¹. Wydarzenia polityczne wywierają bowiem zróżnicowany wpływ na różne kategorie i grupy społeczne, ponadto kolejne pokolenia uczestniczą w różnych wydarzeniach.

W procesie socjalizacji politycznej obserwujemy dwie sprzeczne tendencje. Pierwsza polega na różnicowaniu się opinii i postaw różnych grup i kategorii, a zwłaszcza grup wiekowych w wyniku m. in. ich zróżnicowanych doświadczeń i odmiennego położenia społecznego, druga - na ujednoczeniu i "dziedziczeniu" postaw. Okresy stabilizacji społecznej charakteryzuje przewaga tendencji drugiego rodzaju. Sprzyja ona utrzymaniu istniejącego porządku społeczno-politycznego. Istota socjalizacji sprowadza się tutaj do przygotowania jednostki do pełnienia ról społecznych w zastanym społeczeństwie. Dorosłe pokolenie określa wzory osobowo-społeczne obowiązujące młodzież w celu zachowania i rozwoju własnego społeczeństwa. Dorosli oczekują od młodzieży przyjęcia takich wartości i takich zachowań, jakich sami potrzebują i jakich według obowiązujących wzorców potrzebuje społeczeństwo, pozostawiając młodzieży większy lub mniejszy margines swobody. W okresach stabilizacji występuje konflikt pokoleń o tyle, o ile starsi krępują swobodę działania młodzieży w imię swoich ideałów młodości².

Gwałtowne zmiany społeczne wywołują polaryzację postaw jednostek i grup. W okresach napięć i kryzysów społecznych w szczególnej sytuacji znajduje się młodzież. Wprawdzie zarówno młode, jak i starsze pokolenie uczestnicząc w życiu społeczno-politycznym do-

¹ B. F r a t c z a k-R u d n i c k a, Wpływ aktualnych wydarzeń politycznych na postrzeganie zróżnicowań społecznych, "Studia Socjologiczne" 1984, nr 1, s. 285.

² J. C h a ł a s i ń s k i, Społeczeństwo i wychowanie, Warszawa 1948.

świadczą napięć, ale oddziałują one selektywnie i w różny sposób na świadomość obu stron. W przypadku dorosłych zapisują się one na ukształtowane już uprzednio poglądy i doświadczenia. W rezultacie dorosłe pokolenie z większym dystansem ocenia aktualne wydarzenia. Młodzież charakteryzuje nagła zmiana postaw na szerszą skalę. Tendencje reformatorskie bądź rewolucyjne w postawach i aspiracjach młodego pokolenia stanowią nieodzowny warunek realizacji istotnych zmian społecznych. Nie są jednak warunkiem wystarczającym³. Z punktu widzenia teorii socjalizacji niezwykle istotnym problemem jest trwałość stwierdzonych zmian wywołanych w postawach przez określone wydarzenia polityczne. Czy to co nabyte w życiu, a zwłaszcza w okresie młodości, ma tendencję do utrzymywania się i kształtuje późniejsze postawy i zachowania polityczne? Teoria nie dostarcza jednoznacznych rozstrzygnięć wskazanego problemu. Dodatkowo obraz sytuacji komplikuje fakt, iż doniosłe wydarzenia polityczne doświadczane przez jednostki nie są jedynym czynnikiem socjalizacji politycznej. W tym miejscu pozostaje nam jedynie postulowanie badań dostarczających wiedzy wypełniającej białe plamy oraz odesłanie czytelnika do jego indywidualnych odczuć wynikających z życiowych doświadczeń.

Badania nad postawami i zachowaniami politycznymi prowadzone w Polsce w ostatnich latach wskazują na większą radykalizację młodzieży niż dorosłych, większą opozycyjność młodych wobec istniejącego ustroju i systemu sprawowania władzy, większy krytycyzm, podejrzliwość i sceptycyzm w ocenie faktów społeczno-gospodarczo-politycznych. Zgodnie z przyjętymi założeniami, przyczyn rozbieżności w postawach doszukujemy się w przebiegu procesu socjalizacji, w tym zaś głównie w odmiennym wpływie na świadomość dorosłych i młodzieży ciągu wydarzeń związanych z powstaniem i działalnością "Solidarności" w Polsce. Istotne znaczenie przypisujemy również różnicom w położeniu społecznym obu kategorii⁴.

³ W. A d a m s k i, Wstęp, [w:] M. M e a d, Kultura i tożsamość, Warszawa 1978, s. 35.

⁴ Por. W. W a r z y w o d a-K r u s z y ń s k a, Młodzi pracownicy: położenie społeczne a uczestnictwo w organizacjach społecznych w latach 1978-1981, Łódź 1985.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie na podstawie uzyskanych w badaniach wyników percepcji ustroju socjalistycznego w Polsce przez młodzież szkolną i studencką. Dla zilustrowania też sytuujących poglądy tej części młodzieży w szerszej strukturze odwołujemy się do danych Centrum Badania Opinii Społecznej reprezentatywnych dla całego elektoratu tj. dla ogółu dorosłej ludności Polski. Zdajemy sobie sprawę, że wyniki badań tylko w pewnym stopniu są porównywalne. Różnice w rozkładach procentowych mogą wynikać z odmiennych populacji, z których dobierano próby czy sposobów formułowania pytań. Sądzymy jednak, że porównywanie w ograniczonym zakresie, przy zachowaniu niezbędnej w takich przypadkach ostrożności, jest uprawnione i pozwala wnioskować o kierunku, w mniejszym stopniu o skali i rozmiarach zależności.

Analiza tematów przedstawionych w artykule oparta została na wynikach badań, jakie przeprowadzono w styczniu 1986 r. wśród studentów ekonomii, socjologii, historii, pedagogiki, biologii, fizyki i matematyki Uniwersytetu Łódzkiego oraz w styczniu 1985 r. wśród 380 maturzystów, w tym wśród 174 uczniów liceów ogólnokształcących i 206 uczniów techników w 16 łódzkich szkołach (8 LO i 8 Techn.). W obu badaniach materiał zebrano metodą ankiety audytoryjnej⁵.

Stosunek badanej młodzieży do politycznych i praktycznych rozwiązań socjalistycznych typowych dla naszego kraju oraz perspektyw socjalizmu w Polsce odzwierciedla rozkład odpowiedzi na następujące trzy pytania:

1. Czy po dotychczasowych doświadczeniach warto według Ciebie dalej budować socjalizm w naszym kraju?
2. Czy może sądzisz, że dla Polski lepszy byłby ustrój kapitalistyczny?

⁵ W populacjach uczniowskiej i studenckiej przeważały dziewczęta. Odsetki kształtowały się odpowiednio na poziomie 59 i 73. Struktura grupy studenckiej według pochodzenia społecznego zbliżona była do ogólnokrajowej: z rodzin inteligenckich pochodziło 54%, robotniczych - 34%, chłopskich - 5%, innych - 7%. Udział młodzieży pochodzenia inteligenckiego wśród uczniów wynosił 40%, pochodzenia robotniczego - 47%, innego - 7%. Rodzice pozostałych 6% uczniów działali prywatnie.

3. Czy zgadzasz się z poglądem, że większość naszych fabryk i zakładów powinno się przekazać w ręce prywatne i stworzyć silny prywatny sektor gospodarczy?

Za dalszą budową socjalizmu w Polsce, mimo dotychczasowych doświadczeń, opowiedziało się 32% studentów i 34% uczniów, przy czym wśród maturzystów średnich szkół technicznych 44% sądziło, że warto dalej budować socjalizm, wśród maturzystów liceów ogólnokształcących - 22%. Odpowiedzi badanych na drugie pytanie charakteryzują następujące dane: 37% studentów i 36% uczniów uznało, że dla Polski lepszy byłby ustroj kapitalistyczny. W technikach zwolenników ustroju kapitalistycznego było 28%, w liceach - 45%. Przeciwko reprivatyzacji opowiedziało się 41% studentów i 37% uczniów, w tym wśród uczniów LO - 32%, wśród uczniów techników - 41%. Odsetek osób nie mających zdania w przypadku omawianych pytań kształtował się na poziomie 20-25. Charakterystyczne jest, iż udział osób wahających się w ramach analizowanych kategorii jest podobny i względnie stały, tzn. powtarza się także przy innych pytaniach.

Przedstawione dane upoważniają do stwierdzenia że poważna część młodzieży uczącej się (ok. 40%) żywi niechęć do socjalizmu, nie wierzy w jego możliwości i perspektywy. Nie ma przekonania, że system ten może efektywnie działać. Z pogłębionych analiz G. Nowackiego dotyczących stosunku młodzieży szkół ponadpodstawowych do ideałów socjalizmu i ich konkretnej realizacji wynika, iż głównym motywem postaw prosocjalistycznych tej młodzieży są dotychczasowe dokonania klasowo-humanistycznego ustroju takie jak: brak bezrobocia i wyzysku, równość, szeroki dostęp do oświaty i kultury. Z kolei przeciwnicy socjalizmu na pierwszy plan wysuwają motyw utopijności socjalizmu, jako systemu, który nie uwzględnia mentalności ludzkiej przedkładającej to co osobiste nad wspólne. Ponadto powodem negatywnych ocen socjalizmu jest postrzegana praktyka realizacji socjalizmu w naszym kraju⁶. Zdaniem autora, pozytywne postawy wobec socjalizmu wynikają z akceptacji jego założeń aksjologicznych, ale w zbyt małym stopniu towarzyszy temu aproba dla jego rozwią-

⁶ G. Nowacki, Młodzież szkolna a socjalizm, "Studia Socjologiczne" 1984, nr 3, s. 201 i 202.

zań praktyczno-instytucjonalnych. Spada wartość ustroju, gdy obiektem oceny staje się realne funkcjonowanie instytucji, zwłaszcza zaś instytucji ekonomicznych i politycznych. Socjalizm postrzegany jest jako nieefektywny ekonomicznie. Wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych badanej przez G. Nowackiego nie znajdują poparcia tezy mówiące o podmiotowości jednostki w naszym ustroju, dbałości o nią państwa, o poszanowaniu jej wolności i rozwoju.

Z naszych badań wynika, iż młodzież bardzo nieufnie traktuje wszelkie siły polityczne funkcjonujące obecnie i w przeszłości w naszym systemie. Większość nie ma zaufania do rządu i partii ani też do opozycji. Zaledwie 4% uczniów i taki sam odsetek studentów darzy zdecydowanym zaufaniem opozycję polityczną związaną z byłym KSS "KOR" i TKK "Solidarność", a następnie 18% i 14% odpowiada, że "raczej" ma zaufanie. Jedna czwarta badanych zdecydowanie odmówiła zaufania wymienionym organizacjom.

Stosunek młodzieży do partii i rządu charakteryzują następujące dane. W badaniach realizowanych w 1985 r. co piąty uczeń miał zaufanie do rządu Wojciecha Jaruzelskiego, natomiast w badaniach z 1986 r. co drugi student nie miał jeszcze wyrobionej opinii o nowym rządzie Zbigniewa Messnera. Co dwudziesty badany darzył nowy rząd pełnym zaufaniem.

Analizując stosunek młodzieży do socjalizmu w wymiarze politycznym należy zwrócić uwagę na krytycyzm badanych wobec partii. Powtarzające się w dziejach PRL błędy i kryzysy spowodowały, że większość młodzieży neguje model władzy z kierowniczą rolą PZPR. Za koniecznością ustrojową polegającą na zapewnieniu partii przewodniej roli we wszystkich dziedzinach życia społecznego opowiedział się co dziesiąty student. Jednocześnie godny odnotowania jest fakt, iż większość studentów optuje za władzą autorytatywną. Dwie trzecie badanych zgodziło się z poglądem, że Polacy są narodem potrzebującym rządów "silnej ręki". Z badań J. Gęsickiego i G. Nowackiego wynika, iż większość młodego pokolenia wybiera monocentryczny model polityczny⁷. Ową większość tworzą zwolennicy poglądu, iż "w Polsce potrzebna jest silna, scentralizowana władza polityczna, z kierowniczą rolą PZPR" oraz zwolennicy wariantu, na-

⁷ Tamże, s. 220.

zwanego przez autorów "bezpartyjnym monocentryzmem", tj. sprawowania władzy w sposób dyktatorski (33,4%). Za rozwiązaniami poli-centrycznymi opowiedziało się, w cytowanych badaniach, 26,4% młodzieży, przy czym niewielu zwolenników zyskały warianty eliminujące kierowniczą rolę PZPR. Za pełnym demokratyzmem wyrażającym się w stwierdzeniu "W Polsce potrzebna jest zdecentralizowana władza bez kierowniczej roli PZPR oparta na udziale różnych sił politycznych" optowało zaledwie 15,8% młodzieży. Autorzy konfrontując uzyskane rozkłady statystyczne z wynikami badań Polacy '81 dochodzą do wniosku, iż w odróżnieniu od społeczeństwa dorosłych wśród młodzieży największym poparciem cieszy się monocentryczny model polityczny. Pokolenie dorosłych Polaków opowiada się w większości za wariantem decentralistycznym.

Młodzież studencka w naszych badaniach odnosi się z dezaprobatą do rozwiązania politycznego zapewniającego Kościołowi przewodnią pozycję w Państwie. Na pytanie: "Czy chciałbyś, żeby w Polsce kierowniczą rolę w państwie sprawował Kościół Rzymsko-Katolicki jako przedstawiciel większości narodu?" otrzymaliśmy jednoznaczny rozkład odpowiedzi: zdecydowanie tak - 3% badanych, raczej tak - 6%, raczej nie - 34%, zdecydowanie nie - 50%, pozostałych 17% nie miało określonego zdania. (Ankieta uczniowska nie zawierała tych pytań). Fakt, iż niemal 3/4 badanej zbiorowości studentów opowiedziało się za laicyzacją życia politycznego dowodzi, że młodzież przypisuje instytucji Kościoła przede wszystkim funkcje religijne, a religię i wiarę traktuje jako sprawę osobistą. Często postawy religijne młodzieży współwystępują z szeregiem postaw polityczno-społecznych, które wskazują na wpływ ideologii socjalistycznej. Dla przykładu, wśród wierzących i niewierzących studentów wskaźniki zwolenników dalszej budowy socjalizmu w Polsce są identyczne i kształtują się na poziomie 39%.

W kolejnym pytaniu ankiety skierowanym do uczniów i studentów prosiliśmy o wymienienie państwa, którego ustrój polityczny najbardziej podoba się młodzieży i mógłby stanowić wzór dla Polski. Zastanawiająca jest zgodność opinii obu populacji. W identycznej kolejności według częstości wskazań na czterech pierwszych miejscach znalazły się: Szwecja, Szwajcaria, Jugosławia i Węgry. Sporadycznie w odpowiedziach pojawiały się takie kraje jak: Francja, Stany Zjednoczone, NRD, Japonia.

Z zebranych w badaniach danych wynika, że poglądy uczniów i studentów nie zależą od pochodzenia społecznego respondentów. Młodzież z rodzin robotniczych, chłopskich i inteligenckich w podobnym stopniu akceptuje lub odrzuca panujący w Polsce ustrój i rząd. Nie stwierdzono również związku między postawami politycznymi a religijnymi. Przy rozpatrywaniu rozkładów odpowiedzi studentów i uczniów uderza zbieżność opinii. Różnicowania ujawniają się, jeśli uwzględniamy taki czynnik jak typ szkoły średniej. Okazuje się wówczas, że w liceach ogólnokształcących, a następnie w środowisku studenckim najczęściej jest młodzieży niezadowolonej z praktycznej realizacji socjalizmu, opowiadającej się za reprivatyzacją środków produkcji i za restauracją kapitalizmu.

W zarysowanym obrazie postaw politycznych młodzieży szkolnej i studenckiej następujące sprawy mają ważne znaczenie:

- 1) znaczna liczba przeciwników socjalistycznej drogi rozwoju,
- 2) znaczny odsetek młodzieży nie mającej zdania na tematy poruszane w pytaniach,
- 3) nieufność młodzieży wobec wszelkich sił politycznych działających w kraju.

Próbę interpretacji wyników uzyskanych w badaniach warto poprzedzić przypomnieniem, iż dysponujemy wyłącznie opiniami, nie zaś opisem rzeczywistych zachowań. Krytycyzm, deklarowanie opozycyjności nie może być traktowane jako tożsame z działaniami nielegalnymi i naruszaniem prawa.

Ponadto warto zwrócić uwagę na fakt, iż pytania dotyczące polityki, polityków i sprawowania przez nich władzy nie są neutralne, tzn. wywołują u respondentów podejrzliwość, ostrożność w ocenach i sądach. Często badani dystansują się w stosunku do problematyki, twierdząc, że ich to nie interesuje. Niechęć do politycznych deklaracji znajduje wyraz w postaci zawyżonego odsetka osób niezdecydowanych, nie mających zdania, itp.

Z badań CBOS wynika, iż większość Polaków stroni od politycznych identyfikacji. 15-17% dorosłych obywateli w kraju deklaruje zainteresowanie polityką⁸. W naszych badaniach 1/3 uczniów i stu-

⁸ S. Kwiatkowski, Od krytykantów do rebeliantów, "Polityka" 1986, nr 5.

dentów nie interesowała się sprawami politycznymi, a dalsze 40% deklarowało umiarkowane zainteresowanie. W badaniach ogólnopolskich odsetki osób nie mających wyrobionego sądu sięgają 1/3 badanych. W przypadku naszych badań nad młodzieżą uczącą się są one nieco niższe, rzędu 20-25%.

Fakt, iż młodzież częściej niż starsze pokolenie deklaruje zainteresowanie polityką oraz rzadziej wybiera kategorie odpowiedzi: "nie wiem", "trudno powiedzieć" można hipotetycznie wyjaśnić m. in. jej mniejszym dystansem w stosunku do poruszanych kwestii wynikających z mniejszego zasobu życiowych doświadczeń w porównaniu z dorosłą populacją.

Badania ogólnopolskie wykazują, iż ludzi zdecydowanych deklarować się po stronie przeciwników politycznych w Polsce jest 3,5-5%. "Tylu bowiem respondentów - pisze S. Kwiatkowski - twierdziło, że na pewno głosować nie będzie z powodów politycznych. Mniej więcej tyle samo na pytanie o przyszłość Polski, o to co trzeba by zrobić, żeby w Polsce zmieniło się na lepsze [...] wybiera z zestawu odpowiedzi te «rebelianckie», opozycyjne typu: «zmienić ustrój», «zmienić rząd», itd."⁹

W grudniu 1985 r. z 1479-osobowej reprezentacji dorosłej ludności 6%, oceniając organizacje i instytucje polityczne, wskazało jako na godną poparcia wyłącznie opozycję polityczną, dalsze 14% skłonnych było opozycji przyznać nieco sympatii, 45,7% odrzuciło ją, a 1/3 nie miała o niej wyrobionej opinii. Młodzież ocenia opozycję jeszcze bardziej krytycznie niż dorośli. W naszych badaniach nie miało zaufania do opozycji 55% studentów, 50% uczniów średnich szkół technicznych i 44% uczniów LO. Na pytanie "Czyje przede wszystkim interesy reprezentuje, Twoim zdaniem, opozycja polityczna?" w badaniach CBOS przeprowadzonych w kwietniu 1985 r. wśród 1132 uczniów stanowiących reprezentację ogólnopolskiej populacji młodzieży szkolnej uzyskano następujący rozkład odpowiedzi: swoich przywódców - 22,2%, całej opozycji - 30,2% robotników - 7,0%, inteligencji - 1,8%, całego społeczeństwa - 12,2%, państw Zachodu - 11,2%, ludzi chcących dokonać zmian w Polsce - 29,0%, kogoś innego - 1,2%.

⁹ Tamże.

Kolejną ilustracją świadczącą o większym nasileniu opinii krytycznych wśród młodzieży w porównaniu ze starszym pokoleniem, a także mniejszego optymizmu co do szans na przyszłość jest struktura odpowiedzi na pytania o szanse wyjścia z kryzysu gospodarczego i poprawy sytuacji gospodarczej. Według przewidywań respondentów w badaniach ogólnopolskich z czerwca 1985 r. w najbliższych latach sytuacja gospodarstwa Polski będzie następująca:

- zmieni się na lepsze - 32%,
- pozostanie bez większych zmian - 35,8%,
- zmieni się na gorsze - 16%,
- trudno powiedzieć - 16,2%¹⁰.

W październiku 1985 r. większość dorosłej ludności Polski (48,3%) uznała, że dotychczasowa polityka rządu stwarza szansę wyjścia z kryzysu gospodarczego, jedna czwarta, że nie ma takich szans. Sporej grupie - 26,8% trudno było odpowiedzieć. "Zważywszy - pisze S. Kwiatkowski - że pytanie dotyczyło szans nie w określonej perspektywie czasowej, lecz tak w ogóle, ledwie połowa optymistów to trochę mało"¹¹. W badaniach uczniowskich optymistów było jeszcze mniej. Zaledwie 8% maturzystów uznało, że w Polsce będzie lepiej w najbliższej przyszłości, 23% twierdziło, że będzie tak samo.

Przytoczone przykłady wskazują, iż bardzo ważnym wyznacznikiem postaw politycznych jest wiek. W różnych badaniach i w odniesieniu do wielu spraw młodzież (zwłaszcza uczniowie LO i studenci) charakteryzuje się większym krytycyzmem i pesymizmem niż starsze pokolenie.

Wizja socjalizmu i zasady panującego ładu społecznego, jakie funkcjonują w świadomości młodzieży, uwarunkowane są wydarzeniami przeszłymi, obecnym funkcjonowaniem życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego oraz oceną perspektyw ustroju. Zależą także od przyjętego systemu wartości oraz opinii i poglądów dotyczących przeszłości, teraźniejszości i przyszłości socjalizmu rozpowszechnionych w całym społeczeństwie. Do załamania się ustalonej hierarchii wartości i celów doszło w społeczeństwie polskim w po-

¹⁰ S. Kwiatkowski, "Opinie o gospodarce, "Polityka" 1985, nr 51/52.

¹¹ Tamże.

czątkach lat osiemdziesiątych. W okresie od sierpnia 80 do grudnia 1981 r. panujące silne napięcia społeczne, wyraźna polaryzacja stanowisk politycznych, wreszcie działalność środków masowego przekazu konfrontująca strony konfliktu, a w następnych latach skutki trwającego kryzysu ekonomicznego obniżyły akceptację ustroju socjalistycznego.

Młodzież połowy lat osiemdziesiątych ma w świadomości głęboko zakorzeniony pogląd o permanentnych kryzysach, wypaczeniach i błędach w historii Polski Ludowej, a przed sobą brak perspektyw nadających sens jej wysiłkom. Odpowiedzialnością za wyrzeczenia narodu żyjącego od kryzysu do kryzysu obarcza kręgi przywódcze, które przekreślając ideę samorządności i oddolnej inicjatywy, tłumiąc współodpowiedzialność za państwo, zaniedbując konstruowanie systemu motywacyjnego nadającego sens i celowość pracy, doprowadziły do wypaczeń w ideologii i polityce.

Przyjęty przez przywódców autokratyczny styl sprawowania władzy spowodował rozejście się priorytetów polityki społeczno-gospodarczej z rzeczywistymi potrzebami społeczeństwa oraz brak porozumienia z organizacjami reprezentującymi podstawowe siły społeczne.

Obecne pokolenie młodzieży określa się mianem minimalistów, zamykających się w kręgu spraw prywatnych, wskazując, iż w ich życiu nie ma miejsca na wyższe wartości o charakterze socjocentrycznym. Obok ucieczki w sferę prywatności młodą generację cechuje zawężanie planów życiowych i poczucie podmiotowości. Mówi się o "straconym" pokoleniu mając na myśli fakt, iż potencjał tkwiący we współczesnej młodzieży nie zostanie w dostatecznym stopniu wykorzystany. Poczucie upośledzenia, zablokowania dróg awansu społecznego, dyskryminacji i braku możliwości tłumi w młodym pokoleniu wolę działania i rodzi sprzeciw w stosunku do tych, którzy powielają błędy. Na zawężenie się aspiracji i szerzenie się postaw eskapistycznych wpływa brak jasnej wizji rozwoju kraju. Programy z początku dekady, leżące u podstaw planów życiowych startującej wówczas w dorosłe życie młodzieży, stopniowo załamywały się zarówno w sferze materialnej, jak również politycznej, ideologicznej i kulturowej¹². Pogłębiał się kryzys, narastały procesy pau-

¹² J. G e s i c k i, Tożsamość współczesnego młodego pokolenia, "Kultura i Społeczeństwo" 1983, nr 2, s. 93.

peryzacji. Sytuacja materialna dużej grupy ludzi, jak wykazują badania, nadal oscyluje na granicy minimum socjalnego, zmuszając ponad jedną czwartą młodych małżeństw do życia "na styku" od pensji do pensji, w pogoni za dodatkowymi dochodami.

W miejsce załamujących się wizji nie powstawały nowe, raczej tuszowano niepowodzenia w realizacji starych wizji. Władza nie odzyskiwała wiarygodności wśród młodzieży, gdyż kraj po roku 1980 zmieniał się, ale jedynie w granicach ortodoksji, ponadto zmiany te nie zostały doprowadzone konsekwentnie do końca. Niewiara w ekonomiczną efektywność systemu oraz brak przekonania o możliwości wpływu na bieg spraw ogólnych sprawiała, że młodzi niechętnie wypowiadali się na temat przyszłości, nie mieli "złudzeń".

Wydaje się, że w obecnej, trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej i politycznej zmiana postaw i orientacji młodzieży warunkowana jest odbudową wiary w przyszłość i tworzeniem takiego społeczeństwa, którego zasady i panujący w nim ład zyskałyby poparcie młodego pokolenia. Warunkiem sprzyjającym odzyskaniu wiary w postęp młodzieży są posunięcia władzy, która nie tylko wyraża gotowość do przeprowadzania zmian, ale rzeczywiście i konsekwentnie wprowadza je w życie, a także umie sformułować atrakcyjną, akceptowaną przez młodzież wizję przyszłości określającą cele rozwoju społeczeństwa.

Współczesna młodzież jest pokoleniem minimalistów czy też pokoleniem straconym o tyle, o ile życie nie stwarza jej szans aby aktywnie działać, efektywnie pracować, nie akceptować przeciętności. Przy czym nie chodzi tu o traktowanie młodzieży w szczególny sposób, ale o tworzenie sprawiedliwych dróg i kryteriów awansu, a także o takie wartości organizujące dążenia młodzieży, które są względnie trwałe, tzn. nie zostaną za parę lat odrzucone, uznane na "błędne".

Sytuacja w Polsce u schyłku lat osiemdziesiątych dojrzała do zasadniczego zwrotu. Jego kształt wyłania się stopniowo z dyskusji przy "okrągłym stole" w drodze porozumienia opartego o wynegocjowany kompromis między wszystkimi głównymi siłami politycznymi działającymi w kraju. Negocjacje dotyczą modelu struktur politycznych i zasad funkcjonowania państwa, nowego modelu ładu ekonomicznego oraz pluralizmu związkowego. Ogólny kierunek przemian został przyjęty przez uczestników "okrągłego stołu" bez zastrze-

zeń. Dość jasno rysuje się konieczność zmiany systemu politycznego, konieczność samoograniczenia władzy oraz szerszej reprezentacji społeczeństwa w gremiach prawodawczych i wykonawczych. Pozostaje do rozstrzygnięcia wybór metod i środków służących realizacji celów oraz zagadnienie skutków, jakie pociągnie za sobą wprowadzanie zmian.

Rodzi się pytanie: czy obrady "okrągłego stołu" zasługują na uwagę młodych ludzi? Wydaje się, iż wszystko zależy od tego, czy za wymianą poglądów i ustaleniami pójdą konkretne działania. Wprawdzie sytuacja ekonomiczna nie skłania do optymistycznych prognoz w sprawie kondycji Polaków w najbliższej przyszłości, ale demokratyzacja kraju powinna w dłuższej perspektywie przyczynić się do poprawy nastrojów społecznych i ograniczania tempa narastania frustracji społecznej.

Ewa Rokicka

POLITICAL ATTITUDES OF SCHOOL AND STUDENT YOUTH

The paper discusses views, opinions and political attitudes of a group of young people comprising 380 graduates of secondary and technical schools and 300 students of different departments of the University of Łódź. The analysis of the socialist system perception is based on the results of research conducted systematically in the years 1985-1986. To elucidate theses which place the opinions of the group in question within a broader social framework we make use of data gathered by the Centre for Public Opinion Research and representative of the total adult population of Poland.

From the produced outline of political attitudes of the youth the following regularities seem to emerge:

1. The existence of substantial number of opponents of the socialist path of development. 40 per cent of informants expressed their unfavourable attitude towards socialism and lack of confidence in its possibilities and prospects. 37 per cent of students and 36 per cent of pupils acknowledged capitalist system to be better for Poland (in technical schools there were 28 per cent of supporters of the capitalist system while in secondary schools 45 per cent).

2. Lack of trust of the youth in all political powers of the country. A vast majority of the young put their trust neither in the government and PUWP nor in the opposition. 50 per cent of informants claimed they did not trust political opposition related to KOR (Committee for Defence of Workers) and Solidarity. However, Polish United Workers Party (PUWP) was the object of the most bitter criticism and only every tenth student recognized the leading role of the Party in all aspects of social life.

3. Political views of pupils and students do not depend on their social background. No clear-cut relationship between political and religious attitudes was established, however, the type of school attended by the youth seems to be an important discriminating factor. Among, those who are dissatisfied with the implementation of the basic ideas of socialism (want restoration of capitalism and means of production in private hands) are secondary schools pupils and then students.

4. Age is a very important determinant of political attitudes. Results of numerous research on various subjects confirm the observation that, compared with the old, the young generation is more critical and pessimistic about their prospects and the chances of overcoming the political and economic crisis.